

Stezosledec z osme rejde

Po pozabljenih stezicah nad Trento

Srečali smo se pod devetnajsto *rejdo*.¹ Oni trije so se vračali s Srebrnjaka, midva pa sva se umikala iz spopada z ruševjem med Starim Utrom² in Plešivcem. Pozornost je vzbujal z dolgo sivo grivo pod čepico s ščitnikom. Po turi sva na njegova dva "klienta", Heleno in Domna, ki sta v poletnem času njegova prva soseda v dolini, naletela v gostilni Metoja v Trenti in ob požirkih piva, ki je šumelo po presušenihih grlih, sta nama povedala to in ono o svojem vodniku. Ime mu je Lojz Hosner, po domače Podskalar ali iz Podskale.

Živi pod osmo *rejdo* stare italijanske vojaške ceste na Staro Utro, na blizu 800 metrov višine ali dobre pol ure hoje od asfalta. Hiše s ceste nisva videla, ker se skriva za robom. Živi sam z dvema kozama, elektriko pridobiva iz bližnjega potoka, telefon sicer ima, ampak ga bolj redko vklaplja. Raje se meni po pošti, po tisti brez predpone e-, najbrž tudi iz stanovske zavesti, saj je v nekem obdobju ob poletjih nado-meščal lokalnega poštarja. V dolino gre po opravih enkrat na teden, vse potrebno (potrebuje pa malo) prinese domov v nahrbtniku: 1,7 km po svoji cesti in potem do trgovine v Trenti še 2,5 km po glavni soški cesti. V mladosti je pasel ovce po planinah nad obema bregovoma Soče, zlasti na Trebiščini, in pozna okoliške hribe kot svoj žep. Čeprav jih ima že 73, ga je tež-

ko dohajati. Naj mu kar piševa in se zmeniva z njim za kakšno turo.

Domačin je najboljši vodnik

In sva se zmenila, da se dobimo na njegovem ovinku okrog sedme zjutraj. Začelo se je neobetavno. V spominu sva imela, da je cesta dovolj široka in lepo vzdrževana. Ravno daniti se je začelo, ko sva zapeljala nanjo. Začetek je razbrazdan, seveda, zato da bi lovci, ki jo upravljajo, odvrnili nespretnne voznike, ki bi imeli višje gori potem težave z obračanjem in parkiranjem. Ampak mi to znamo, pa tudi pričakovati ni, da bi septembra sredi tedna turisti ali lovci rinili sem gor. Mirno se lahko zapeljeva do osmega ovinka ali še kaj više in si tako prihraniva nekaj štokljanja po cesti. S šoferske perspektive se je cesta izkazala za precej ožjo, kot se nama je zdela peš pred nekaj tedni, usodni pa so bili za šofersko planinstvo prečni jarki za odvajanje vode in tlakovane poglobitve, kjer cesta prečka strme *draste*.³ Dvakrat sva s trebuhom *pogarala*⁴ po pukljih pred jarki, čez tretjega pa se ni več dalo. Morala bi vzeti s sabo kakšno *kamro* ali *brjonko*,⁵ da bi jo na kritičnih mestih polagala pod kolesa. Pa takega ploha nisva imela niti ga ni bilo nikjer ob cesti, obzidani s škarpami, da bi si ga izposodila v ta namen. Nič ni pomagalo, po polzje je bilo treba nazaj, z odprtimi vrati prtljažnika, da na dva metra in pol široki cesti ne bi podrsala avtomobila še po levi ali desni strani. Na tretjem ovinku sva se odločila za obračalni manever. S kamni sva razširila ovinek za nujno potrebne centimetre in se oddahnila, ko se nama je srečno izšlo. Parkirala sva na drugi *rejdi*. Tri četrt ure nama je vzel po-

Pastirček
Lojz Hosner iz
petdesetih let
Vir: Miroslav Kajzeli:
Bovško. Debora,
2011, str. 109.

¹ Ovinek. Vse razlage besed so iz slovarčka v knjigi Miroslava Kajzela Bovško: *Od doline do planine: Oris tradicionalnega gospodarjenja* (2011) na straneh 366–68, ki črpa tudi iz Slovarja bovškega govora Barbare Ivančič Kutin (2007) in iz avtoričinih dodatnih pojasnil.

² Del planinskega pašnika s stanovi in stajami; France Bezljaj razlaga besedo kot krčevino ali pašnik, mogoče pa ima izvor v izrazu jutro, ki pomeni površinsko mero za posest, oral.

³ Drča.

⁴ Podrsati.

⁵ Debela deska ali ploh.

skus posiljevanja ceste, ki je bila narejena le za topove, z osebnim avtom. Medtem se je naredil lep dan. Peš je šlo laže in komaj kaj počasneje kot z avtom.

Lojz nama je že prihajal naproti. Na njegovi *rejdi* sva ob skladovnica *drov*⁶ in *dilj*⁷ zloženih med konfini in nad škarpo, kjer je ob *ragljah*⁸ dozoreval fižol, počakala, da je stopil na domačo *prestajo*⁹ po nahrbtnik. In potem smo ob kramljanju napravili še tiste tri kilometre do 24. *rejde*, kjer se vozna cesta (ja, vozna – kakor za koga) neha. Lojz je z vozišča odstranjeval kamne, ki so se zvalili nanj, in veje, ki bi v temi lahko ovirale korak. Pokazal je poko, iz katere prileze modras, kje gnezdijo taščice, kje je medved odstranil skalo, da je lahko prišel do medu v osišču. Nad devetim ovinkom je pod cesto še en hram. Prebivalci so se že zdavnaj izselili v tujino in le občasno pride kdo naokrog. Lojz zna pokazati, kje je bila ob hiši nekoč njivica. Ob poti so ležala lepo *omajena*¹⁰ debela smrek, ki jih je napadel lubadar in jih je pripravil, da jih ob prvi zmrzali po *drasti* spravi v dolino. Bo kdo odkupil bukova drva, ki jih je lepo nacepljena zložil v skladovnico? Ne ve, mogoče bodo ostala kar tam, sam ima okrog hiše že dovolj lesa za kurjavo, sicer pa je hiša na prisojni legi in je januarja lahko zelo toplo čez dan, medtem ko je v dolini senčno in mráz. Ne, v dolino se že ne bo selil, tam se pozimi še nogavice ne posušijo, če jih sezuješ. Na

19. ovinku je napravil klop, kjer se pohodnik spočije, potem ko si je iz izvira pod ovinkom natočil vode.

Obujanje spominov in zgodovine

Cesto so za vojaške potrebe zgradili Italijani pred drugo svetovno vojno, v letih 1939–1941. Z nje bi topovske krogle neslo naravnost na mejni prehod na Vršiču, ampak tam so bili ob koncu gradnje že Nemci namesto Jugoslovanov, nanje pa menda ne bodo streljali. Po drugi svetovni vojni se je zarasla, zdaj pa jo vzdržujejo in uporabljajo lovci, ki so na balvanu na opuščeni planini Berebica (na enem zemljevidu so zapisali Verevica, na drugem kar Veverica, drugje spet Novo Utro) pod 20. ovinkom postavili veliko lovsko opazovalnico. Planina je delovala samo med letoma 1928 in 1932. Na cesto zaidejo tudi gorski kolezarji, vendar še zdaleč ne množično. Štori odrezanega mladja sredi poti pričajo, kako hitro lahko lepa cesta postane težko prehodna. Mestoma je cesta travnata. V mokrem to ni najboljša za vožnjo, ob nalivih pa zaradi trave cestišče ostane nepoškodovano. Proti vrhu je graditeljem začelo zmanjkovati cementa in so *kašte*¹¹ v ovinkih zložene kar na suho in dovolj mojstrsko, da jih je zob časa načel samo na posameznih kritičnih mestih.

Na 24. ovinku smo cincali, ali krenemo levo na Srebrnjak ali naprej desno po ostankih ceste do planine Staro Utro in od tam na Trentski Pelc. Obe poti sta približno enako dolgi, prva gre po strmih travah, druga med ruševjem in po skalah. Trentski Pelc

Bavški Grintavec, Srebrnjak, Trentski Pelc in Plešivec
Foto: Oton Naglost

⁶ Drva.

⁷ Deska.

⁸ Prekla za fižol.

⁹ *Prestaja se imenuje stalno bivališče, ki je nastalo iz gudrta, staje ali hleva, ki je stal na poti med dolino in planino.*

¹⁰ Olupljena.

¹¹ Oporni zid brez malte.

Lojz si je čez spretno pomagal s svojo več kot dva metra dolgo pohodno palico, s katero je bil podoben bloškemu smučarju na suhem treningu.
Foto: Miran Hladnik

(na starem zemljevidu 2109 m, na novem 2116 m) je nekaj metrov višji in razgled ima lepši, povzpni mo se torej nanj, na Srebrnjak (2100 m, po novem 2092 m) pa ob naslednji priložnosti.

Med pogovorom proti Trentskemu Pelcu

Zadnji kilometer ceste je vsekane prepadna pobočja, ki padajo s Pelca, in je tako zasut, da je po njem mogoče le še s kolesom, pa še to po Lojzovi zaslugi, saj je v splazeni odsek izkopal poličko. Lovska kočna na Starem Utru je primerna za počitek. Še po drugi svetovni vojni se je tu dogajala *sečnja* ali *vrharjenje*,¹² zdaj pa lovci pokosijo travo le na poti, da ob dežju ali jutranji rosi mokrota ne pride prehitro v čevlje. Koča stoji malo višje od ostankov predhodnice, ki jo je pred prvo svetovno vojno zgradil Anton Tožbar mlajši, sin znamenitega Antona Tožbarja, ki mu je medved odbil čeljust in je tak, brez spodnjega dela glave, živel še dve desetletji. Naročnik gradnje je bil tržaški botanik, planinec in lovec Bois de Chesne [izg. bwa da šên], čigar družina je pobegnila iz Francije zaradi svojega hugenotstva. Znan je kot ustanovitelj botaničnega vrta Juliana v Trenti. Zelo dobro bi se nama zdelo, če bi se za resnično izkazala najina domislica, da se po njem imenuje rama pod Srebrnjakom Za česnom (na novjšem zemljevidu Za česmom), pa onomastik Silvo Torkar svari, da to skoraj gotovo ne bo držalo. Več o koči je Lojz povedal Miroslavu Kajzljju za knjigo *Bovško* (str. 343).

Od kočice vodi slabo vidna potka, ki jo Lojz mimogrede označuje tako, da s škarjami krajša veje borovcev, kjer preveč silijo vanjo. Nekateri domačini kritično

komentirajo to njegovo početje, češ da bo pa zdaj lahko vsaka žaba lezla sem gor, ampak končno gre le za najnujnejše posege v svetu, ki je bil svojčas prepreden z ovčjimi stečinami in človeškimi stezami.

Dvesto metrov nad kočico pridemo do razcepa. Desno kaže prirezano ruševje proti Plešivcu, ki sva ga zadnjič neuspešno naskakovala, ker so naju možiči zapeljali v napačne smeri, levo pa po vodoravnici in tudi malo navzdol do melišča pod Trentskim Pelcem. Nad njim gre pot po prečkah nad skoki do žleba, kjer je treba malo poplezati, recimo, da je nekakšna dvojka. Tu je pred leti obilnejša Tržačanka tako nerodno obvisela na borovčevi veji v kaminu, da se je Lojz pošteno namučil, preden jo je snel z nje. Vodnik ob poti pokaže, kje je v poležani travi počival gams, z ostrim očesom najde celo odlomljen pobarvan noht neznanne planinke. Zaradi sledosledskih sposobnosti (najbrž pa tudi zaradi dolgih sivih las) mu je nekdo občudujoče rekel, da je kot Indijanec, in zdi se, da mu vzdevek ni odveč. Sem je v šestdesetih letih vodil fotografa Jaka Čopa, ki je prežal na lepe posnetke po nevihtnem vremenu. Tudi sam se je svojčas ukvarjal s fotografijo. V petdesetih letih je bil Lojz tu *pogón*, pastirček, in je hodil vsaka dva dni po ovce prav na vrh Pelca in Srebrnjaka.

Urh

Grapa pripelje na severovzhodni greben Pelca. Tik pod vrhom sva na skoku za boljše počutje okrog skale vrgla vrv, Lojz pa si je, tako kot tudi na drugih strmih mestih, čez spretno pomagal s svojo več kot dva metra dolgo pohodno palico, s katero je bil podoben bloškemu smučarju na suhem treningu. Mislili smo, da smo sami na gori, a smo se motili. Z vrha je sestopal samohodec iz Kopra, ki se je do Starega Utra povzpela od Cerkev po lovski poti. Zadnjič sva šla tudi midva po njej in je res krajša od te po cesti. Le na enem koncu, kjer je gozd polomljen od plazov, je težje sledljiva. Razgled z vrha je bil lep: Srebrnjak, Bavški Grintavec, Pelci nad Klonicami, Jalovec, Vršič, Prisojnik, Razor, Goličica, Gamsovec, Pihavec, Triglav. Čas za malico in počitek. Imava slabo navado, da na turah ne pijeva veliko, ampak asket Lojz pije še manj, jé pa skoraj nič, če je že treba, še najraje kakšno sladkarijo. Okrog Srebrnjaka so se začele preganjati megle, nebo je prekrila koprena, sestopiti bo treba. Pod Starim Utrom smo v travi poiskali bližnjico, ki se spušča naravnost dol čez strma pobočja in se izteče na ovinek pri studencu. V zgornjem delu jo je eden od lovcev na zaraščenih mestih obnovil, tam, kjer prečka grapo Srednik, pa se za nekaj časa izgubi.

Med sestopom se je spet popolnoma zjasnilo. Lojz naju je pospremil do avtomobila – prav nič ni kazal utrujenosti, čeprav tura s svojimi 1500 metri vzpona sploh ni tako kratka – za povabilo na večerjo pa se je vljudno zahvalil. Poklical naju bo oktobra, ko bo lepo vreme, da se povzpni še na Srebrnjak.

Res je to storil, ampak so prišle vmes druge reči. Naslednje leto, Lojz, prav? ●

¹² Košnja, žetev trave po gorskih travnikih.